

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980 - 1999

M. Kruissink en A.A.M. Essers

Onderzoeksnotities 2001/3

Samenvatting en discussie

Dit is inmiddels de zevende publikatie van het WODC over de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit in ons land. Twee onderzoeksvragen komen in dit rapport aan bod:

1. Wat is de omvang van de jeugdcriminaliteit in de periode sinds 1980, zowel in totaal als uitgesplitst naar onderscheiden delicten en delictgroepen?
2. Wat is de omvang van de jeugdcriminaliteit in de periode sinds 1980, zowel in totaal als uitgesplitst naar onderscheiden delicten en delictgroepen, in relatie tot enkele demografische en sociaal-economische kenmerken?

Methode

Op grond van politiecijfers en self-reportonderzoek onder een aselekt getrokken steekproef van ruim 1000 strafrechtelijk minderjarigen is een analyse gemaakt van de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit sinds 1980. Zowel de politiecijfers als de resultaten van self-report-onderzoek kennen hun eigen tekortkomingen. Beide bronnen zijn een indicator voor de jeugdcriminaliteit, maar beide zijn in zekere zin onvolkomen. Door deze twee indicatoren naast elkaar te gebruiken, bezien over een reeks van jaren, wordt gepoogd een zo adequaat mogelijk beeld van de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit te geven.

Omvang van de jeugdcriminaliteit

Over de absolute omvang van de geregistreeerde criminaliteit in zijn totaliteit kan geconcludeerd worden dat de jeugdcriminaliteit in de laatste paar jaren hoger is dan in de voorafgaande jaren, althans wanneer het piekjaar 1996 buiten beschouwing wordt gelaten. Na een daling aan het einde van de jaren tachtig zet een licht stijgende ontwikkelingslijn zich voort. In 1999 werden 47.960 jongeren door de politie gehoord op verdenking van het plegen van een misdrijf; in 1990 lag dat aantal op 38.321, in 1980 op 42.236. Rekening houdend met het afnemend aantal jongeren in de samenleving door de cijfers per 100.000 minderjarigen te bekijken, vertonen de cijfers over de afgelopen paar jaar een neiging tot stabilisatie, zij het op een wat hoger niveau dan een aantal jaren eerder. Of die stabilisatie zal doorzetten, moet de toekomst uitwijzen. De self-reportcijfers wijzen er in elk geval wel op dat de jeugdcriminaliteit zich stabiliseert. Volgens die bron pleegt jaarlijks ongeveer 37% van de jongeren in ons land een strafbaar feit. Dat percentage schommelt al meer dan tien jaar rond dezelfde waarde.

Een piek in 1996?

Zowel de politiecijfers als de self-reportcijfers over het jaar 1996 vertonen een piek. De vorige rapportage in deze reeks bestreek de cijfers tot en met het jaar 1996. Op dat moment pasten de cijfers in een stijgende trend waarvan dat laatste jaar het hoogtepunt vormde. Nu inmiddels de cijfers over 1997, 1998 en 1999 bekend zijn, is duidelijk dat de stijgende trend zich voorsnog niet heeft doorgezet. Het jaar 1996 blijkt een uitschieter te zijn.

Hoe valt deze uitschieter te verklaren? Het is mogelijk dat de cijfers een tijdelijke criminaliteitsstijging in de werkelijkheid weerspiegelen. Maar er kan ook iets anders aan de hand zijn. Ten aanzien van de politiecijfers is het mogelijk dat de extreme scores van het jaar 1996 grotendeels veroorzaakt zijn door de nieuwe 'Richtlijnen voor het politiesepot' die begin 1996 door het College van Procureurs-Generaal zijn uitgevaardigd. In de nieuwe richtlijnen wordt aangegeven dat de politie jongeren alleen bij heel

geringe feiten (bagatelzaken) moet waarschuwen (politiesepot) en voor het overige direct tot Haltverwijzing moet overgaan. Bovendien mag maar een keer met een waarschuwing worden volstaan. Bij de tweede keer moet zonder meer naar Halt verwezen worden. Dit levert meer Haltverwijzingen op en die zijn - voor zover het om misdrijven gaat - terug te vinden in de CBS-politiestatistiek. Het is mogelijk dat het effect van deze richtlijnen juist vanaf het moment dat zij van kracht werden, in de cijfers is terug te vinden, dus in het jaar 1996. De daling van 1997 ten opzichte van 1996 zou toegeschreven kunnen worden aan het feit dat de PG-richtlijnen mogelijk na enige tijd door de handhavers minder strict toegepast worden. Opmerkelijk is in elk geval dat ook het aantal Halt-afdoeningen in 1996 een uitschieter laat zien. Veel moeilijker ligt het bij de self-reportcijfers. Hier is eigenlijk geen goede alternatieve verklaring te vinden voor de afwijkende scores van het jaar 1996. Wellicht is in dit jaar inderdaad sprake van een stijging in de werkelijkheid.

Een stijging of niet?

Wordt het piekjaar 1996 buiten beschouwing gelaten, dan is de stijgende trend - c.q. een stabilisering op wat hoger niveau - nog steeds in de cijfers terug te vinden. Het is mogelijk dat er sprake is van een toename van criminaliteit in de werkelijkheid. In de vorige rapportage over deze cijfers werd de stijgende lijn evenwel toegeschreven, althans voor een gedeelte, aan de toegenomen aandacht van politie, justitie en andere instanties voor (de aanpak van) de jeugdcriminaliteit. Het is aannemelijk dat deze verklaring nog steeds van kracht is. Ook het voorgaande verhaal, over de PG-richtlijnen en het toegenomen aantal Halt-verwijzingen, past in deze verklaring.

Aard van de criminaliteit

Volgens de self-reportcijfers is zwartrijden in het openbaar vervoer het meest gepleegde delict. Dat is in 1998 door 16% van de jongeren weleens gedaan. Al jaren wordt een percentage in deze orde van grootte gemeten. Relatief veel voorkomende delicten zijn verder nog graffiti (in 1998 door 11% gepleegd), vernieling (door 10,6% gepleegd) en iemand lastig vallen (9,9%). Graffiti en vernieling schommelen beiden al jaren rond de 10 à 11% (waarbij overigens vernieling weer de inmiddels bekende piek van 1996 vertoont). Het feit 'iemand lastig vallen' laat in 1998 een daling zien en komt uit op het laagste niveau dat ooit is gemeten, het niveau van 1988.

Afgaande op de politiestatistiek is de vermogenscriminaliteit nog steeds de grootste categorie delicten onder minderjarigen maar deze categorie lijkt zich te stabiliseren. Vernieling is een veel minder voorkomende categorie, maar deze vertoont wel een stijging. Gewelddelicten vormt eveneens een veel minder vaak voorkomende categorie, maar deze laat in de afgelopen jaren een extreme stijging zien.

In het navolgende krijgen de vermogensfeiten en de geweldsfeiten wat extra aandacht. De eerste categorie omdat dit nog steeds de bulk van de jeugdcriminaliteit betreft, de gewelddelicten vanwege de maatschappelijke onrust die deze feiten teweeg brengen.

Ontwikkeling van de vermogenscriminaliteit

In het afgelopen decennium zijn jaarlijks steeds circa 25.000 jongeren gehoord wegens het plegen van een vermogensfeit. De gepleegde vermogensdelicten zijn voor het grootste deel eenvoudige diefstal en gekwalificeerde diefstal. Per 100.000 jongeren bezien schommelt het aantal gehoorde verdachten voor elk van die twee feiten al jarenlang tussen de 1000 en 1200 per jaar. Binnen die bandbreedte is het patroon misschien wat grillig. Eenvoudige diefstal geeft al een paar jaar een lichte daling te zien, zowel absoluut gezien als per 100.000 minderjarigen. Gekwalificeerde diefstal vertoont na een stijging in 1998 in 1999 juist weer een daling, zowel absoluut als per 100.000 jongeren. Het beeld dat uit de self-report cijfers naar voren komt is hiermee zeker niet in tegenspraak. Zeker wanneer het enigszins afwijkende jaar 1996 wederom buiten beschouwing wordt gelaten, geven de cijfers ten aanzien van de belangrijkste vermogensfeiten een zeer gelijkmatig beeld te zien. Zwartrijden in het openbaar vervoer wordt al jaren door circa 16% van de jongeren in deze landelijke steekproeven weleens gedaan. Winkeldiefstal en diefstal op school zijn feiten die beide al jaren door circa 7% van de jongeren in deze self-reportonderzoeken worden opgebiecht. Over de afgelopen tien jaar is daar geen verandering in te bespeuren. Wel moet bedacht worden dat de delicten waar in het self-report onderzoek naar gevraagd wordt, zeker geen een-op-een-relatie met de misdrijven uit de

politiestatistiek vormen. De politiestatistiek omvat ook ernstiger feiten die in het self-reportonderzoek niet aan bod komen.

Ontwikkeling van de geweldscriminaliteit

In 1999 zijn (absoluut) een kleine 9.000 jongeren door de politie gehoord wegens het plegen van geweldsdelicten. Dit betekent een enorme toename. Krap twintig jaar eerder, in 1980, lag het aantal wegens geweldsfeiten gehoorde minderjarigen op minder dan 3.000. De toename is vooral terug te vinden in de delicten mishandeling en - in mindere mate - diefstal met geweld. Ook per 100.000 minderjarigen bekeken, is deze trend zichtbaar.

Zeker omdat de stijging zich zo explosief in de afgelopen paar jaren concentreert, is het opportuun om stil te staan bij de vraag in hoeverre de cijfers een adequate afspiegeling van de werkelijkheid vormen. Om te beginnen kunnen de self-report cijfers hier naast gezet worden. Geweld tegen personen wordt in het self-reportonderzoek gemeten met de items 'iemand in elkaar slaan', 'iemand lastig vallen', 'iemand met een wapen verwonden' en 'bedreiging om geld te krijgen'. De laatstgenoemde twee items geven dermate lage percentages dat daar geen conclusies aan verbonden kunnen worden. Dat geldt eigenlijk ook voor 'iemand in elkaar slaan', dat door 2,6% van de jongeren wordt gemeld. Dat is overigens een lager percentage dan in de afgelopen tien jaar ooit gevonden is. Het enige item met een substantiële score, rond de 10%, is 'iemand lastig vallen'. In 1998 is de score 9,9%; dat is historisch laag binnen deze self-reporeetreeks en aanzienlijker lager dan in 1996 en 1994 werd gevonden. Er zijn echter wel enkele haken en ogen verbonden aan een vergelijking van de de self-reportcijfers over geweld met de politiecijfers over dit onderwerp. In de eerste plaats gaat het om relatief 'zware delicten' waarvan bekend is dat die zich minder goed met self-report onderzoek laten meten en in de tweede plaats geeft de self-reportmethode ten aanzien van die feiten (mede daardoor?) dermate lage percentages te zien, zoals al gesteld, dat het wel moeilijk is om daar conclusies aan te verbinden.

In hoeverre weerspiegelen de stijgende geweldscijfers de werkelijkheid? Het is mogelijk dat de maatschappelijke commotie en wellicht afnemende maatschappelijke tolerantie ten aanzien van geweld - ontstaan na een aantal ernstige incidenten met fatale afloop, waar jeugdigen bij betrokken waren - tot gevolg heeft dat aan de kant van opsporingsinstanties sprake is van een sterk verhoogde aandacht voor geweld. Die aandacht kan zich uiten in bijvoorbeeld eerder optreden tegen geweld, strenger optreden, sneller een aangifte opnemen, meer opsporingsactiviteiten ondernemen waardoor meer verdachten gehoord kunnen worden. Ook is het denkbaar dat bepaalde incidenten eerder als een geweldsincident 'gelabeld' zullen worden dan enige jaren geleden het geval was, door zowel bevolking als opsporingsinstanties.

Hoe plausibel de alternatieve verklaringen over de toegenomen aandacht en de maatschappelijke commotie ten aanzien van geweld ook mogen klinken, het is maar de vraag in hoeverre deze op waarheid berusten. Ten aanzien van het explosief gestegen mishandeling, is die verklaring wellicht (deels) van toepassing. Maar, aangenomen mag worden dat diefstal met geweld een misdrijf is dat vanwege de ernst altijd al op opsporingsinspanning heeft kunnen rekenen. Tien en twintig jaar geleden evenzeer als tegenwoordig. Toch vertoont ook dit feit een stijging in de statistieken. Dat zou weer wijzen op een stijging van geweldsdelicten in de realiteit. Wellicht ligt de waarheid ergens in het midden en is er sprake van zowel een toename van geweldsdelicten in de werkelijkheid als van een verhoogde aandacht van opspoorders voor geweldsdelicten.

Relatie van jeugdcriminaliteit met andere kenmerken

Criminaliteit wordt vanoudsher meer door jongens dan door meisjes gepleegd. In de politiestatistiek is zowel in absolute aantallen als per 100.000 jongeren het aantal gehoorde mannelijke minderjarige verdachten vele malen groter dan het aantal gehoorde vrouwelijke minderjarige verdachten. Dat geldt voor alle categorieën misdrijven, waarbij wel aangetekend moet worden dat de meisjescriminaliteit in de politiestatistiek (nog steeds) een sterke groei doormaakt. Een verschuiving in de verhouding jongens:meisjes vindt plaats bij de geweldscriminaliteit. Twintig jaar geleden lag die op 15:1 en nu op 5:1. Bij de vermogensdelicten schommelt de jongen-meisjeverhouding al jaren rond de 5:1.

De self-reportgegevens kunnen de verschillen tussen jongens en meisjes bevestigen, zij het dat de gevonden verschillen tussen de seksen volgens die bron minder groot zijn. Wellicht heeft dat te maken met de geringere ernst van veel feiten waar in het self-report onderzoek naar gevraagd wordt. Eén feit vormt helemaal een uitzondering: dat is zwartrijden in het openbaar vervoer. Blijkens het self-report onderzoek maken jongens en meisjes zich daar in dezelfde mate schuldig aan.

De politiestatistiek bevat vrijwel geen achtergrondinformatie over de gehoorde verdachten. Alle

verdere informatie over de relatie tussen jeugdcriminaliteit en achtergrondkenmerken van de daders is derhalve afkomstig uit het self-reportonderzoek.

Het is al jaren zo dat oudere jongeren meer criminaliteit plegen dan jongere jongeren. De meest recente gegevens onderschrijven dat. Een verlaging van de leeftijd waarop jongeren aanvangen met het plegen van delicten - een in de praktijk vaak te beluisteren opvatting - is in de gegevens niet terug te vinden.

Met uitzondering van 'zwartrijden' in het openbaar vervoer laten de leerlingen van de mavo, Its, leao en Ihno bij alle delicten veel hogere scores zien dan de overigen. Bij het uitzonderingsgeval 'zwartrijden' scoren juist de vwo-ers het hoogste.

Uit de gegevens van 1998 blijkt dat er geen verschil is in criminaliteit tussen jongeren van het platteland, hun leeftijdgenoten in de grote steden of de jongeren in alle tussenliggende vormen van verstedelijking. Het enige delict waar wel een duidelijk verschil is, is zwartrijden in het openbaar vervoer. De grote steden scoren hier veel hoger. Ongetwijfeld is dat het gevolg van het grootschaliger openbaar vervoersnet in de grote steden en de aldaar aanwezige trams en metro waarin geen zogenaamd 'gesloten instapregime' geldt zoals in de bus (uitsluitend langs de chauffeur naar binnen). Het vertonen van gedrag dat als min of meer problematisch is te beschouwen, vertoont een duidelijke relatie met het plegen van criminaliteit. Spijbelars plegen meer delicten dan niet-spijbelars. Onder de meer frequente drinkers worden meer delictplegers aangetroffen dan onder de niet-drinkende of slechts af en toe drinkende geïnterviewden, evenals onder soft-drugs gebruikende jongeren in vergelijking met hun niet gebruikende leeftijdgenootjes.

Tot slot

Over het geheel genomen leveren de meest recente self-report cijfers een beeld van de jeugdcriminaliteit op dat goed aansluit bij de eerdere edities van het project. De stijging die uit de gegevens van 1996 naar voren kwam, heeft zich niet doorgezet. De politiecijfers vertonen de neiging tot stabilisering op een wat hoger niveau dan enkele jaren geleden. De self-report criminaliteit geeft al jaren een vrij stabiel beeld te zien.

Ten aanzien van de politiecijfers over geweld liggen de zaken wat ingewikkelder. Hier kan sprake zijn van een toename van geweld in de realiteit maar het is ook plausibel stijgende geweldscijfers in de politiestatistiek te verklaren vanuit de toegenomen maatschappelijke aandacht voor geweld en de weerslag daarvan in het gedrag van opsporingsinstanties. Tegelijkertijd is echter niet duidelijk *in hoeverre* de toename in de geregistreerde geweldscriminaliteit aan een dergelijk effect toegeschreven kan worden en *in hoeverre* de cijfers toch de reflectie vormen van een verschuiving in de werkelijkheid. Waarschijnlijk ligt - zoals hierboven al gesteld - de waarheid ergens in het midden: er is een toename van geweldsdelicten in de werkelijkheid en de opspoorders leggen een verhoogde aandacht voor geweldsdelicten aan de dag.